

Avigdor Hameiri Daloló máglya

(részlet)

ADY ÉS KARINTHY

Adynak a Major testvérpár, Dezső és Sicu mutatott be. Akkortájt ott laktam Markbeiter bácsinál, aki cipész volt, prototípusa a filozófus-szusternek, kinek oszlopfeje a görlici szuster-filozófus, Jakob Böhme, a Philosophus Teutonicus volt. Markbeiter bácsi egy méter széles sámlin ült. Markbeiter néninek is különdimenziós nekiálló fotelt csináltattak gyerekei. – Az én szülepárom – mondta az aranyos humorú Sicu – a megtestesült jószág. – Beleült anyja fészkes ölébe, beledugta kezét a mellébe, s azt mondta: – Ha rendes szüle volnál, megszoztatnád szomjúhozó fiadat.

Három fia és egy lánya volt a Markbeiter szülőknek. Major Simon népdalköltő és operett-zeneszerző, Dezső később a magyar állami pedagógiai filmgyár főrendezője és Henrik-Sicu, Magyarország legzseniálisabb karrikaturistája s később nagy sikerű festő Párizsban, New Yorkban és Hollywoodban. Margit lányuk Budapest egyik legszebb lánya volt, akit Isten azzal vert meg, hogy Somlyó Zoltánhoz ment férjhez, aki elpoklosította életét, míg aztán elváltak. A ház otthonosai közé tartoztak még Gellért Lajos, később Magyarország egyik legnagyobb színésze, Gedő Lipót, a nagyszerű gyerekkönyv-illusztrátor, továbbá Szép Ernő, Emőd Tamás és Lorsy Ernő, a *Peter Lloyd* munkatársa. S egy nem zsidó is, Kárpáti Aurél, már akkoriban túlfinomult költő, később a magyar irodalom legmodernebbül elemző esztétikusa.

Első verseskötetét, *Az én könnyelmű őszám* címűt Sicu illusztrálta bámulatra méltó finomvonalú rajzokkal. Emőd Tamás éniattam szüntette meg látogatásait a Major-házban: halálos utálattal félt a cionizmustól. Prototípusa volt az önközpontosító zsidónak. Azt írta például egy különben igen szép írásában Rachelről, a nagy francia színésznőről, hogy cigánylány volt. A cigány származás jobban imponált neki, mint a zsidó. Én sose voltam misszionárius természet, de Emőd Tamásnak elég volt pusztán jelenlétem, hogy rosszul érezze magát, mert zsidó voltomat nemcsak hogy nem tagadtam, de az ő társaságában hangsúlyoztam is.

Május elsejének előestéjén, éjjel tizenegy órakor ott találtuk Ady Endrét a Meteor-kávéházban.

– Ha nem félsz az italtól – mondta Ady –, kóstold meg – és elébem tolt egy pohár cherry brandyt.

Sicu, akinek hobbija volt héberségem rovására humorizálni, nem állta megjegyzés nélkül:

– Ő itta ki mindég az Ávdole és a Kádis pálinkát vizes pohárból.

Ady felemelte óriás barna, nagyon szomorú szemét:

– Te is inkább menj kondásnak, mint rabbinak, fiam. Az nem kádis, hanem kidus. Kádist nem isznak, hanem halott elparentálására mondják. De ha Heine tévedett, neked is szabad. Heine is úgy mondja, hogy kádós, pedig az kaddis s nem kádós, mert a kádós viszont ima, s annyit jelent, hogy szent.

Elbámultam.

– Honnan tudja ezt olyan szakszerűen, mesterem? – kérdeztem.

– Egy igen nagy zsidótól, fiam. Doktor Kecskeméti Lipót nagyváradai rabbi úrtól, aki úgy tud magyarul, hogy szégyellem az én salabakter kopóimat, akik odaállhatnának zsinagógája ablaka alá ellesni tőle egy kis magyarságot, hogy legalább magyarul ugassanak utánam. – Ivott egy kortyot és folytatta. – Hallom, hogy be akarsz vinni a bibliába...

– Engedjen meg mesterem egy megjegyzést – mondtam kissé hebegve, de készültem erre a mondanivalómra. – Én azt hiszem, hogy... engem Ady Endre ellenségei alig érdekelnek... de barátai is tévednek. Szerény véleményem szerint, ha Ady Endre élt volna Jeruzsálemben három-négyezer évvel ezelőtt, hát Jeremiás vagy még inkább Ezekiél lett volna a neve, ha pedig Ezekiél ma itt élne, úgy Ady Endrének hívnák őt... Ady Endre nem költő, de prófétafajta ember... – mondtam, és hamar felhajtottam az előttem álló kupicát, hogy azt hittem, belegebdek.

Rám emelte egészen hihetetlenül, gyönyörűen halálos szemét, aztán – minthogy csak az asztal sarka volt köztünk – nyakamra tette karját, s szemernyit magához ölelt. Újra töltött, kezembe adta poharamat, felemelte a sajátját, kocintott s azt mondta:

– Hallottam, kinéztek az iskolából énmiattam.

S mivelhogy még mindég nem itta ki poharát, hanem nézett rám, azt mondtam:

– Boldog vagyok, mesterem.

– Hát oszt engem te ne mesterezz többé, mert... igyál!

Megint lehajtottam az egészet – és elővettem a két versfordítást.

– Ne felejtse el, csinálja *brócbét* – mondta Sicu.

Ady oldalvást nézett rá. Megijedtem.

– Ezek a karikaturisták – mondtam – a sátán bibliájának illusztrátorai... – S itt eszembe jutott egy másik mondanivalóm, amire szintén készültem: – De most megjelent egy újfajta karikaturista, hogy a devla töppesse el a rossz májukat nekik, akik nem is rajzolnak, de írással becstelentik a Hegyibeszedet...

Fején találtam a szöveget. Ady félretolta az üres poharat, mint a vasárnapi korcsma legénye, mikor nekigyürkőzik a leszámolásnak, aztán erősen megmarkolta a karomat és görcsösen fogva tartotta.

– Te... fiú... neked fáj ez az istenkáromlás... – mondtam s a szemembe nézett. A nézése kedves volt. – Neked fáj – mert itt senkinek nem fáj.

Senkibarátnak... a legjobbjaim is nevetni tudnak ezeken a szadizmusokon... az a tegnapi izraelita mérgezi a kutakat és a barátaim csitítanak... fölényeskednek, olimpiáskodnak felettem, hogy ez humor, ártatlan adomázás... S teneked fáj... Béla! fizetni! – És a Major testvérekhez: – Ti bocsássatok meg... levegőre megyek, egy kicsit...

Felálltunk, Ady fizetett.

– Szervusztok – kezet nyújtott nekik. – Te pedig kísérelj el egy darabig – mondta nekem.

Kiléptünk az utcára. Ady intett egy konfliktusnak, beszálltunk.

– A végtelenbe – mondta a kocsisnak. Úgy látszik, a kocsis már tudta, mit jelent ez, mert elhajtott Buda felé, s mi utaztunk, utaztunk a Tabánon át, tovább, reggelig... tovább...

Utazás közben Karinthyról volt szó. Az *Így írtok tőről*.

Amit ezen a téren Adyval barátai műveltek, az legalábbis figyelmetlenség, tapintatlanság volt.

Lakodalmi asztalnál történt. Véletlenül vegyes házasság volt, tehát nagy volt a bratyizás a zsidók és a keresztények között. A kései órákban valami vita támadt egyik asztalnál, mégpedig a zsidókérdésről. Ez igen ritka eset volt akkoriban. Én – akit a menyasszony hívott meg, mint jó tangózót, s mert vele együtt „végeztem” a tánciskolát – „taknyos” voltam, nem illett beledugnom orromat a vitába. De közben eszembe jutott, hogy ez vegyes házasság, s hogy a keresztény mehölykös a Batthyány Tivadar gróf családjából való, akit mi, cionisták cionistagrófnak nevezünk, mert nyíltan állást foglalt eszménk mellett. Tehát felfigyeltem. Az igen fiatal menyasszonnyal lelki kapcsolatban voltam, ő is adyista volt, mégpedig igen fanatikus, persze titokban. S tánc közben megsúgta, hogy újdonsült férjének szülei igen heves anti-adyisták.

– S a te szüleid? – kérdeztem.

– Lassan-lassan közelednek Adyhoz.

– Mert anticionisták – mondtam. – Ugye?

– Ohó! s még milyenek! – mondta az illatos bakfimenyasszony. – Remélem, nem teszed szavá a dolgot, ígérd meg!

– Tudod, hogy nem szoktam provokálni, de ha kérdez valaki, nem dugom véka alá.

Közben hallom, a vita hevesedik s valaki azt mondja: „ez pimaszság!” Rendelkezésére állok!

– A zene megtorpan, valaki kiáltja: „tovább, tovább!” Egy másik hang: „Sose halunk meg!” kurjantással rázendít egy csárdásra. A zene újuló erővel rákezd. Nagy taps. Tánc. A megsértett azt mondja: „Magával nem mérközöm.” Betesékkelik mindkettőjüket egy másik szobába. – Tudtam! – súgja nekem a kis illatos, fájdalmas szemekkel. A sértő újra megjelenik s azt kiabálja vissza a másik szobába: „Tudja maga mulya, hogy gróf Batthyány is cionista?” – Óriái röhej.

– Hiába röhögnek – mondom én az illatosnak, mert a gróf tényleg az. Az egyetlen arisztokrata keresztény, aki szimpatizál velünk.

Illatos szorítja a vállamat kicsi, elefántcsont kezével:

– Kérlek, maradj veszteg. Én kérlek!

Az obligát lakodalmi, szellemes fiatalember kiabál: – Zene, röhögni! – Megjelenik mellettünk a vőlegény és kivezet a teraszra. Egyszerre csak halljuk, valaki szónokolni kezd: „Tisztelt Hölgyeim és Uraim! – Halljuk, halljuk! – Engedjék meg, hogy egy kis komoly szót emeljek ezen vita után... Halljuk, halljuk! Taps. – Mostanában sokat vitatkoznak Ady Endréről – hát engedjék meg, hogy mindjárt az elején kijelentsem, hogy én Ady Endrét nagyon nagy költőnek tartom. Igenis. – Halk zúgás. Halljuk! – Éljen a szólásszabadság! – De én – folytatja a szónok – ahelyett, hogy magyarázatokkal untatnám Önöket, s ahelyett, hogy vitatkozzam valakivel, el fogom szavalni egy versét. – Köszönjük, nem kérünk belőle! – Halljuk! – Éljen a szólásszabadság! – Halljuk! – Csönd!! –

És a szónok szavalni kezdett.

Nem vagyok nevetőizom-béna, mordonos feneember, nekem nincs szükségem kéjgáz-inhalációra, hogy elmosolyodjam egy jó viccen, de még most, negyven év után se vagyok képes megismételni azt a blaszfémias szöveget, amit az a kretin „szavalt”, s amelyre a lakodalmi publikum örült üdvivalgásban tört ki. A vers Karinthy ismert Ady-karikatúrája volt, az *Így írtok ti* című könyvből. A közönség akkoriban nem tudta, hogy ez karikatúra, és eredeti Ady-versnek vélte. Ez megismétlődött minden társaságban, iskolában, ahol a tanár urak Ady-versek helyett Karinthy-karikatúrákat olvastak fel fiatal tanítványaik előtt – ugyanakkor, amikor az Ady-géniusz új, addig ismeretlen horizontok felé repült, s „kaput, falat döngetett” „új időknél új dalaival”. Ugyanakkor, amikor Rákosi Jenő s tollpribékjei „forró ólmot öntöttek az új, énekes Vazul fülébe” – Karinthy röhögő-

kórust toborzott országszerte a gyalázatos passiójátékhoz.

Énelőttem csak igen későn világosodott meg a saját öntudatlan szerepem ebben a szadista színjátékban, amikor a gimnázium önképzőkörében az ellenséges tábor egy generálisát, Balog tanár urat nevetségessé tettem az osztály előtt. Csak évek múlva jöttem rá, hogy ezt tulajdonképpen cionista ösztönöm diktálta nekem annak idején; a Szabolcsiék által futóbolondnak deklarált „cionista-bohócok” kis fegyverhordozója s az örültek deklarált Ady Endre kis famulusa mindkét front egy-egy ádáz ellenségének szegelte zsenge erejével lendített kis tegezét. Hányan tudják azt – még a mai napon is igen kevesen –, ki is volt tulajdonképpen Karinthy szító-uszítója Ady ellen, és hogy volt ilyen, hogy az *Így írtok ti* csak Ady ellen kezdődött, s hogy nem volt csupáncsak a humorösztön spontán kitörése, hanem egy mélyen irigylő s mélyen megsebzett kisebbszerű kultőnek az aknamunkája. Kosztolányi Dezsőnek, aki igazi költő lévén még be is vallotta egy ízben, hogy még halála után is féltékenyen irigylő Ady Endrét. És aki az Adyért harcoló és őt támogató zsidók iránti gyűlöletét a „Pardon” című méregrovatban adta ki 1920-ban az *Új Nemzedék* dicstelen pódiumán.

A kis menyasszony és vőlegénye visszatartottak attól, hogy ne kenjek oda a „szavalónak” egy öklözést, hogy potyolós arccal vigye magával a dicsőséget. aztán megmagyaráztam nekik nagy nehezen a kapcsolatot az Ady-láz és a cionista mozgalom között. Nagy nehezen, mert ez kissé bonyodalmas volt nekik, hiszen jómagam is, a cionista, Ady híve vagyok, és az anticionisták között is vannak Ady-ellenségek. De azt jól megértették, hogy Ady Endre főhadiszállásának zsidói számára az Ady-kultusz védőbástya volt magyarságuk igazolására: íme, az igaz magyar zsenit csak igaz magyar szellemiség érti meg. Aminthogy be is igazolódott és irodalomtörténetileg senki nem vitathatja el, hogy Vészi József, Hatvany, Ignó, Révész Béla, Léda és nem utolsósorban a fiatal Szenes Béla nélkül Ady halálba kergették volna a saját fajtájából üldözői. Hiába akarják a fiatal Ady halál-verseit betegséggel magyarázni. Még ha ez a betegség testi szenvedéssel járt volna is, de a vérbetegség még lelki depressziót se gyakorol a betegre, s még kevésbé az Ady-fajta italos emberre, aki nemcsak hogy nem gyógykezelte magát kelletőképpen, de alkohollal egyenesen mérgezte

magát. S amit a krónika teljesen elhallgat: kétszeri öngyilkossági kísérlete, melyek dátumszerűen összeesnek két éles támadással. Mindkét fél érdeke volt elhallgatni ezt a tragikus tény, világos, magától értetődő okból.

Már késő délelőtt volt, amikor újra a Rácváron keresztül baktatott velünk az „ócska konflis”. Nem tudom, hogy került sor a cionizmusra, de Ady ekkor mondta a cionizmusról alkotott nézetét, amelyet más alkalommal, már nemegyszer megírtam. Ő maga is, ezután még több ízben említette.

– Persze, persze – menetek kell. Úgy látszik, misszió. Akkor idehoztátok a Kelet kultúráját, most persze szükségszerűen – ha ugyan szükség van rá – odaviszitek a Nyugat kultúráját. Aztán meg – persze, persze, eleget adtatok már nekünk. Itt az ideje, hogy a magyar nép adjon saját magának. – Persze, én is egy kicsit szimbolizálok a fajtámat. Dóczy és Makai nélkül nem lett volna Ady. A vers civilizációja. – Nézd meg első debreceni riport-verseimet – a rutint – évek kellenek hozzá – tőlük kaptam... készen... S ki verekszik értem? – Még az Asszony is zsidó. Persze – én... én... ha elmennétek, utánaatok mennék... Mit csinálnék itt nélkületek?... A cionizmus nagy dolog... História. Sok saját ellenségeitek van... De gyöngék, mert hazudnak... persze... te héberül írsz... nagy dolog...

Itt félbeszakítottam s kivettem zsebemből két lefordított versét. *Az én két asszonyom* és *Héjánász az avaron*. Leszálltunk egy budai korcsmában. Ittünk. Szilvóriumot.

– Most olvasd fel – mondta. Héberül.

Felolvastam a *Héjánász az avaron* címűt.

– Most még egyszer.

Felolvastam még egyszer. (Meg kell jegyznem, hogy szefárd dialektusban olvastam, mert első verseim megjelenése után a Hamicpében levelet kaptam Ben Jehudától, aki figyelmeztetett, hogy ne merjek Bialik útján járni s elzsargonizálni a gyönyörű zenéjű héber nyelvet! – Akkor hallottam először Bialik nevét.) Ady hallgatott egy percig, aztán mondta:

– Ez azonos azzal a héber nyelvvel, melyen a zsidók imádkoznak?

– Természetesen – csak a kiejtés más, az eredeti, ősi kiejtés ez. – Itt eszembe jutott Kecskeméti Lipót. – De különbözik a neológok kiejtésétől is – tettem hozzá.

– Hát ez igen szép hangú nyelv, fiam. Hát ez egészen más. Ez igen-igen szép. Most a másodikat.

Felolvastam *Az én két asszonyomat*.

– Ne is kérdezz! Olvasd még egyszer!

Felolvastam még egyszer. S harmadszor is. S miután újra ittunk – még egyszer. Négyszer olvastam fel neki a kis verset.

– Idehallgass, fiam. Te leírod ezt nekem, mind a kettőt leírod, szép, olvasható latin betűkkel de úgy, ahogy olvastad. Én azt megtanulom. Kívülről. Úgy. Héberül. Hadd tanuljon Ignotus.

És ahogy mondja ezt, megáll hirtelen:

– Te rendbe hoztad a verset, fiam?

Elbámultam. Egy percre megnémultam.

– Igen... ez hiba?...

– Dehogy hiba, dehogy hiba. Ez csak az akadémiai halott-tetvezők szemében hiba, akiknek öröm, ha gixert találhatnak. S azt követelik, hogy a fordító is őrizze meg a gixereket.

Az eredeti vers ugyanis három háromsoros strófából áll. Az első strófában a vers első sora a harmadikra rímel, a másik kettőben pedig a második és harmadik sorok csendülnek össze. A fordításban mindhárom strófa első és harmadik sora rímel. S ezt ő észrevette... idegen nyelven! Hallásból! és ittas állapotban!

– S mért tetted? Zavart a rendtelenségem?

– Esküszöm, hogy öntudatlanul. Megszoktam az Ady-versek mérnöki architektúrájának kristályi tökéletességét.

Rám nézett, aztán töltött és ivott. Majd azt mondta:

– Kár, hogy nem iszod a boromat.

– Iszom én a nektároból – mondtam, és megijedtem, hogy talán nyálás egy kicsit ez az ömlengés. S az is volt. Az arcán láttam, hogy nem kedvére való a szemeli dicséret, ha nem analitikai, tárgyi. Ezt később sokszor tapasztaltam, hogy csak női szájból tűrte a bókot.

Ez Ady érthetetlen csodája: alkoholos elborultságában csiszolta mikroszkopikus gyémántszimmetriáit, fogalmazásban „jelző-szemezésben” (Ady nómenklatúrája), rím-zenében és hihetetlen szótag-számarányban.

Egy ízben valósággal kővé váltam: éjjel két óra tájt lementem a Meteor-kávéházba. Ott ült az Ady-sarokban és írt. Tudtam, hogy szabad leülnöm, de vártam. Ő felemelte szemét, megismert és csak úgy gépiesen intett, üljek le. S most egészen szokatlan dolgot művelt: elém tolt a vers megírt részét. Holott még messziről se tűrte, ha írás közben nézték. Elolvastam az első négy sort – remegni kezdtem.

Üdvözlégység....

Nyútt alkonyom selymes vászoncselédje.

Ezt írta teljesen borral borult aggyal. Feloldott egy dermedt idiom-fogalmat „vászoncseléd” (ami egyszerűen nőt jelent), ellátta a vászonhoz illő jelzővel: „selymes”, s megszületett a monumentális, kozmikus szimbólum: az egészséges, rusztikus, de selymes vászon hófehérsége megújítja a nyútt alkony-firmamentumot.

Aznap este megkért, hogy aludjak nála a Magyar Király szállodában, mert „pimaszul” érzi magát. Szobájában láttam a magyar, Károli-fordítású Bibliát. Kezembe vettem a könyvet s Ady így szólt:

– Ja igen. Az Édes küldte (sose hallottam tőle azt a szót, hogy anya, vagy mama, vagy édesanyám, mindég csak: Édes). Megírtam neki, hogy van egy fiatal barátom, aki tudja a Bibliát eredeti héberben. Azt írja, hátha jól jön, mert ő se érti igen sok helyen. Hát sok bajom van ezzel a könyvvel. Nézzük csak!

Leülünk, ő fellapozza egy helyen: Jób könyve 35. fejezet 10. vers.

– Olvasd el ezt és mondd meg nekem, ha emlékszel, mit akar ez a Jób barát mondani, mert ez a fordítás csak arra jó, hogy ne engedjen belepillantani a Biblia lelkébe. Pedig úgy érzem, igen nagy könyv. Csuda meztelen könyv ez...

Eloolvastam hangosan:

– Hát ez így szól eredetiben:

És nem kérdi, hol is van az Istenem teremtőm.

Aki dallamokat zeng az éjszakában?

Ady tágra nyitotta nagy diószemét:

– Hogy mondtad?

– Aki dallamokat zeng az éjszakában.

– Fantasztikus. – S újra belenéz a Bibliába.

– Dallamokat zeng az éjszakában... Dallamokat zeng az éjszakában... s ezt merik kijavítani...

Ettől kezdve órákat szentelt a Bibliának, s mert tudta, mit jelent az számomra, hogy adhatok *neki* valamit. Bár egyszer sem kérdezte kötelességszerűen, udvariasságból, hogy nem nehéz-e nekem. S én boldog voltam, hogy közös, kis vonást találtam kettőnk között: én se szerettem a hazug, obligát udvariasságot. Időm pedig volt elég. Ez volt életem *első* éhezési korszaka. Nem voltam képes semmiféle munkára, amelyből megélhettem volna. Verseim már megjelentek az akkortájt legelőkelőbb folyóiratban, a Bialik, Achad Haam és Klausner szerkesztésé-

ben Odesszában megjelenő *Hasziloach*ban, és azt már láttam a Somlyó Zoltán és mások példájából, hogy még magyar versekből sem lakhat jól az ember – legfeljebb havonként egyszer –, hát még héber versekből. Nehéz volna megmondani, hogy miből éltem tulajdonképpen ekkortájt. Pedig hát éltem. Sőt öltözködtem is. Volt ugyan négy-öt család, akik szombatonként meghívtak ebédelni, de én igen kérttem magam. Kicsi társaságunk tagjai nem titkolták egymás előtt gyomruk állandó korgását, önkéntelen éhségstrájk-tanyája nappal a Zelmanovits-kávéházban volt. Éjjel pedig a Royal Orfeum úgynevezett Sör-Kabaréjában, ahol az orfeumi előadások után, éjfélkor kezdődött az élet. Jelen voltak még Halmi József az örök Isten-kereső vagy -találó: „Az Istenért, hol vegyek holnapra egy tisztességes riporttémát?!” – vagy pedig: „Van egy isteni riporttémám!” S ez mindég jelentett egy kis gyomor megrendszabályozást másnap estére. Aztán Csiky-Beethoven, az Isten kegyetlenségéből való zongoraművész, aki zenét is szerzett néha, de ez a mi titkunk volt. Csiky valami családi apanázból élt, tehát ő volt a Hitel Bank, a híres Bohém Sándor. Csiky borzasztóan hasonlított Beethovenre, ragyás pofájával, fésületlen sörényével. Nagyon szerettük, mert csak egyiptomi cigarettát szívott és szívesen osztogatott. – Aztán Rosenberg, vagyis Rábi Simon, aki minden új külföldi irodalmi újdonságot elolvasott helyettünk (azóta se láttam olyan zseniális olvasót), akinek húga nekem titkos szerelmem volt, s szívesen ettem anyjuk sóletjét, nem is oly ritkán. Aztán ott volt Győri Dezsőke, az „Áldott legyél Te” szerzője, aki új irodalmi műfaj tervezéséről ábrándozott akkorig: drámai essay rímekben. Német Andor, aki velem együtt akarta megírni a Mózes-trilógiát, de csak Mózes születéséig jutottunk el. Herzog Jenő (később a Hacsek és Sajó jelenekek Hercege), aki egy csésze kávéért elszavalta Dante egész Purgatóriumát, s amikor már mindenki bedugta a fülét, még akkor is szavalt tovább, csak úgy hagyta abba, ha kapott egy csomag cigarettát.

És akkor kaptam szerkesztői állást Pécsen.

•

A *Daloló máglya* című önéletrajzot a kiadó a könyvhétre jelenteti meg.